

Podborský, Vladimír

[Moucha, Václav. Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická.
2007-2008, vol. 56-57, iss. M12-13, pp. 166-169

ISBN 978-80-210-4894-2

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113728>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

přestavby domů, což naznačuje až 250letou kontinuitu osady a z ní vyplývající tradici kultu téhož, třebaž stále obnovovaného rodinného idolu. Šíření neolitickej civilizace z evropského jihovýchodu k severozápadu neslo s sebou také tradici úcty k rodinným idolům. A tak se v obrovském prostoru od Karpatcké kotliny po Rýn, tj. na vzdálenost kolem 650 km v časovém úseku přes 350 let nacházejí na staroneolitickejch sídlišťích idoly stejnejch tvarů a výzdoby (obr. 494) jakožto doklad jakési jednotné („klanové“) sounáležitosti lidu s LnK. Z analogií je znám kult předků z mnoha regionů, projevující se přinášením darů (např. mléka a obilí) předkům s prosbou o pomoc a ochranu. V prostředí lidu s LnK na to ukazují figury sedících žen s mísou na klíně, z níž vede otvor do duté figury, jimž mytický předek přijímá obětní dar, patrně právě mléko, zrno či med. Při slavnostních obětech tohoto druhu se lidé oblékali do rituálního oděvu, v němž byli také pohřbíváni. Hlavní roli zde hráli stařešínové rodin či rodů, kteří při takových příležitostech rovněž vedli jednání s představiteli sousedních rodů a tím se v rámci kultu předků podíleli na vytváření soudobé společenské organizace. Rekonstruovaný rituální oděv včetně úpravy účesu a pokrývky hlavy je předveden na řadě barevných fotografií „obětujících“ žen či mužů. – Představený model mýtického kultu předků lidu s LnK je lákavý a do značné míry i pravděpodobný. Situace v mladším neolitu středovýchodní Evropy však se svým masovým výskytem figurální plastiky ukazuje, že sakrální a sociální poměry zde byly daleko komplikovanější.

Recenzovanou knihu je třeba z mnoha důvodů přivítat a doporučit ji ke studiu jednak teoretikům prehistorie ke srovnání s dosavadními představami o životě neolitickejch, jednak aktivistům experimentální archeologie k poučení, kam až lze dojít s přípravou replik pravěkých situací, a konečně i archeoreligionistům k domýšlení stavu a forem náboženských představ pravěku.

Literatura

Holdermann, C.-S. – Serangeli, J. 1998: Einige Bemerkungen zur „Flöte“ von Divje babe I (Slowenien), *Archäologie Österreichs* 9/2, 31-38.

Vladimír Podborský

Václav Moucha, *Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen*. Archeologický ústav AV ČR Praha 2005. ISBN 80-86124-57-6. 511 str., vč. 217 obr. tabulek, 1 skládací mapa.

Největší pozitivum Mouchovy práce vidím v její jedinečné pramenné a dokumentační bázi. Vůbec při tom nepřehlížím její teoretickou hodnotu, naopak: skutečná hodnota teoretického přínosu jakéhokoli vědeckého díla je dána právě objemem pramenů a kvalitou jejich analýzy, z nichž vědecké závěry vycházejí. A to je v případě Mouchovy monografie vrchovatě naplněno. Autor se nenechal zlákat vidinou lehce načrtnutého pojednání o únětických depotech, k němuž by při jeho celoživotních zkušenostech měl nakonec i jakési „právo“, nepřipojil se k postmodernímu trendu laciné esejistické produkce více či méně duchaplných tisků, které ostatně do vědy nepatří, a ukázal tak nastupující badatelské generaci směr vědeckého výzkumu v archeologii 21. století.

Monografie má celkem 15 formálních (nestejně obsáhlých a obsahově nesouměřitelných) kapitol, což však je zanedbatelný detail, který naopak usnadní čtenáři rychlou orientaci v obsáhlém díle. Rozhodující je prvních 6 kapitol: první dvě jsou obecnější povahy, další plně speciální.

V první kapitole se autor věnuje periodizaci, chronologii a místopisu únětické kultury (ÚK) v Čechách. Pokud jde o první jmenovaná témata, všechno vystihuje přehledná tabulka (obr. 1) na str. 7. Vychází z původního Reineckova členění doby bronzové (zejména z roku 1924) a z dalších prací jeho pokračovatelů. Současně navrhané datování původních šesti Mouchových fází ÚK – faktické posunutí fází 1–4 do eneolitu (2300–2000 př. n. l.), klasické fáze do R BA₁, a teprve poklaskické do R BA₂ (1800–1600 př. n. l.) – je jistě ovlivněno radiokarbonovou chronologií. Odpovídá snad také faktické materiálové skladbě kovových artefaktů (i když v tomto případě si nejsem tak docela jistý; je také otázka, jak se tyto věci mají ve východních oblastech ÚK), ale tradiční pojetí se bude asi stěží překonávat. V případě územních skupin („sídelních regionů“) české ÚK došlo k roz-

šíření na celkových 8 regionů a k jejich mírnému přeskupení. Rozlišují se: 1. region východostředočeský, 2. středočeský, 3. severozápadočeský, 4. pojizerský, 5. severovýchodo- a východočeský (5a, b, c), 6. jihočeský, 7. v povodí Berounky, 8. v západních a jihozápadních Čechách, reprezentovaný zatím převážně jen nálezy věteřovského charakteru (obr. 2).

Druhá kapitola pojednává o dějinách výzkumů a objevů únětických depotů v Čechách a o současném stavu jejich databáze. Uvádí se tu dlouhá řada jmen počínaje Bienerem z Bienenberga, Josefem Dobrovským a Janem Erazimem Wocalem, přes Jindřicha Rychlého, Josefa Schránila, Jaroslava Böhma, Albína Stockého, Ladislava Hájka aj., až po jména známá ze současné literatury. Nechybějí ani zahraniční kontexty.

Podrobně si V. Moucha „pohrá“ s databází depotů. Na základě jejich náleзовých okolností je rozřídil do 11 skupin, z nichž podle vypovídacích schopností abstrahoval 6 nejdůležitějších; každá z těchto významných skupin dostala svůj piktogram (používaný v dalším textu). Jde o skupiny celkové vypovídací hodnoty: 1. velmi dobrá (místo nálezu a náleзовé okolnosti jsou známé), 2. dobrá (naleziště známo, náleзовé okolnosti nejasné nebo neznámé), 3. dostačující (naleziště známo, náleзовé okolnosti neznámé), 4. nedostatečná (3 podskupiny sporných náleзовých okolností), 5. ojedinělý nález (náhodně nalezený předmět, naleziště známo, náleзовé okolnosti často nejasné, nemusí jít o záměrně uloženou věc – „Einstückhort“), 6. ojedinělé nálezy (více náhodně nalezených předmětů na stejné lokalitě, např. většina jednotlivých nálezu na sídlištích). V případě dalších analýz pracuje autor převážně se soubory prvních tří skupin, konkrétně se 117 depoty (ze 105 lokalit) s vypovídací hodnotou velmi dobrá, dobrá a dostačující. Registruje dále jednotlivé nálezy z celkem 118 nalezišť. Poněvadž řada ojedinělých nálezu určitě pochází ze zničených depotů, odhaduje celkový počet starobronzových depozit v Čechách na 300. V monografii je registrováno více než 2000 kovových artefaktů a analyzováno téměř 1400 předmětů (tj. cca 70 %).

Obsáhlou třetí kapitolu věnoval V. Moucha systematické českých časné- a starobronzových depotů. Zkoušel je rozdělit podle několika kritérií, jako nejhodnější se ukázalo rozřídění podle jejich skladby (obsahu): 3.6.1. Hromadné nálezy surového kovu (různé typy hřiven a žeber), 3.6.2. Depoty s jinými (a domnělými) formami suroviny (miniaturní žebra, jazykovité hřivny, hrubé odlitky seker se schůdkem, sekery s lištami, spirálovité náramky, těžké oválné kruhy a kovové zlomky), 3.6.3. Smíšené depoty suroviny s hotovými výrobky (hřivny, žebra a hotové výrobky), 3.6.4. Depoty hotových výrobků (šperky a ozdoby oděvu, nástroje, zbraně), 3.6.5. Depoty zvláštního složení (depoty zlata, depoty s jedním zlatým předmětem, depoty s jantarem). Ke každé skupině památek autor připojil v konfrontaci s názory jiných badatelů vlastní kritické poznámky, s nimiž lze téměř výhradně souhlasit, např. pokud jde o odmítnutí interpretace seker s lištami nebo spirálovitých náramků jako formy suroviny (v případě zmíněných náramků by mohlo jít nanejvýš o „polotovary“).

Zvláštní pozornost věnoval hřivnám. Propracoval systematicku hřiven M. Menkeho, k jehož 4 skupinám připojil dalších 7, z nichž 10. a 11. (nového číslování) formuloval již dříve W. Ruckdeschel (přehledně na str. 26, obr. 6). Svoje nové skupiny hřiven vypracoval podle tvarů koncových oček, přičemž neobvyklá a dosud téměř neznámá je skupina 8. – pektorály („Ringhalskragen“). Globálně rozlišuje hrubé surovinové odlitky („Ringbarren“ – skupiny 1 a 2) a vlastní hřivny s očky („Ösenhalsringe“ – skupiny 3 až 11). Přes drobné formální odlišnosti však zkoumá plným právem jejich původ, technologii, funkce, chronologii atd. společně. Z depotů a jednotlivých nálezu eviduje celkem 858 hřiven (včetně zlomků) z 95 českých nalezišť (přehledně na grafické tabulce na str. 30–31, obr. 8). Věnuje se dále vazbě jednotlivých skupin na sídelní regiony (přehledně na grafické tabulce na str. 32, obr. 9), glossuje významnější náleзовé soubory z hlediska jejich původního poslání (výrobní, obchodní, symbolická či kultovní depozita) a všimá si i drobných detailů na artefaktech z okolních území (např. 18. drobných zářezů na hřivně z depotu v moravských Prušánkách), k nimž má co říci. Důležitá jsou shrnutí nových poznatků stran původu kovu a výroby hřiven, učiněná M. Menkem při studiu depozita z Mauthausen, jmenovitě použití dvou „šarží“ kovu k odlití téhož předmětu (str. 32 ad.).

Podobně, snad jen méně obsírně, probírá V. Moucha problematiku žeber („Spangenbarren“, „Ripperbarren“), považovaných kdysi za součásti pancíře nebo za nedohotovené části kovových kotlíků. Opět je tu v konfrontaci se zahraničními zkušenostmi shrnuta systematika žeber vypra-

covaná svého času L. Hájkem, formulovány 4 základní typy žeber (Bermatingen, München-Luitpoldpark, Temelín, miniaturní), jejich vazba na jednotlivé sídelní regiony a evidováno celkem 34 depotů s celkovým počtem 449 kusů žeber (přehledný soupis na str. 39, obr. 12). Úměrně významu jsou posléze probrány další kategorie depotů včetně oněch se zlatem a jantarem. Vzhledem k datu ukončení monografie nemohlo být přihlédnuto k novému závaznému nálezu depotu žeber z Přídolí u Českého Krumlova, případně k novým dalším nálezům, pozoruhodným skladbou kovu, které otevírají další otázky spojené s tímto tématem (za informaci děkuji Mgr. O. Chvojkovi, Ph.D.; srov. Chvojka 2006; 2006a).

V krátké 4. kapitole, věnované ojedinělým nálezům a depotům „jednoho předmětu“, konstatuje autor objektivní obtíž spojené s oddělením obou druhů památek. Je to škoda, neboť právě jednotlivé předměty, uložené z votivních důvodů např. do vodního toku (Libochovany) či pramene (Obří pramen u Duchcova?), by mohly významnou měrou přispět k osvětlení duchovního života lidí doby bronzové.

Pátou kapitolu tvoří „zkrácená“ analýza pramenného fondu; je zbytečně skromně označena jen jako „Poznámky k některým předmětům z hromadných nálezů hotových výrobků“. Vzhledem k tomu, že řada typů bronzů byla již podrobně zpracována v jednotlivých svazcích edice Prähistorische Bronzefunde (PBF), věnoval autor pozornost jen některým vybraným předmětům: ozdobám hlavy (drátěné ozdoby, náušnice starobydžovského typu, depot 6 odlévaných terčíků ze Slánské hory, plechové pásky – „diadémy“), ozdobám hrdla (nákrčníky s otvory, náhrdelníky, náhrdelníky s jantarem), ozdobám hrudi (jehlice, tyčinky s kónickými konci, řetězové ozdoby, ozdoby štítů a ozdobné terče), ozdobám paží a rukou, ozdobám nohou (těžké oválné kruhy) a ozdobám nejasné funkce, dále zbraním (dýky, potenciální hrotilé sekery, sekery, „bojová dláta“, sekeromlaty, kopí) a nástrojům (sekery, šídla).

V následující šesté, rovněž poměrně stručné partii se autor vrací k nově aplikované periodizaci a chronologii ÚK v Čechách. Zdůrazňuje nutnost rozlišovat dvě hlavní podstatná vývojová stadia ÚK, která mají historicky významný podtext: starší (pozdně eneolitické – fáze 1–4 ÚK) a mladší (raně- a starobronzové – R BA₁ a BA₂, fáze 5 a 6 ÚK). Počínaje fází R BA₁ (na úrovni jihoněmeckého horizontu depotů typu Trassem – Langquaid – Tinsdahl) pronikají do Čech prvky věteřovské skupiny z východu, které iniciují hluboké změny nejen v hmotné kultuře, nýbrž i v sídelní struktuře české ÚK; do této doby spadá osídlování jihozápadních a západních regionů. Třetina bronzových depotů (38 ze 117, tj. 33 %) spadá do fáze R BA₁ (jde převážně o sklady s hotovými výrobky, včetně nákrčníků s očky). 36 depotů (30 %) náleží do mezifáze R BA₁/BA₂ – jde vesměs o depoty s hřivnami, které mají delší trvání. Další 33 pokladů (28 %) je datováno do R BA₂ (sem patří zejména depoty se žebry) a jen 8 depotů (necelých 7 %) lze datovat do R BA₂/B₁. Signifikantní je skutečnost, že z pozdně eneolitického stadia není znám jediný kovový depot (přehledná tabulka na str. 74, obr. 19). Skladba předmětů z českých únětických depotů ukazuje, že české území se nacházelo na rozhraní dvou výrobních okruhů: podunajského a severního.

Důležitá, zároveň však problematická, je funkční interpretace depotů. V. Moucha připomíná, že již od časů J. Rychlého se dodnes řeší problém rozlišení depotů profánních („Verwahrfunde“) a náboženských („Weihefunde“), z nichž prvé měly být znovu vyzvednuty a v případě druhých se již s jejich vyzvednutím ze země nepočítalo; M. Salaš je dnes označuje jako „reversibilní“ a „ireversibilní“. Jednoznačné označení „ireversibilních“ depotů je podle V. Mouchy komplikované a často čistě spekulativní, jen výjimečně exaktní. Na několika příkladech autor dokumentuje indicie (např. samotné „sakrační“ prostředí nálezu, společný výskyt ženských i mužských prvků v obsahu pokladu, objem depotu svědčící o velikosti případné obětující komunity; naproti tomu prvky ukazující k výrobě, reparaci předmětů, shromažďování suroviny atd.), které mohou k přesnější interpretaci přispět. Do kategorie sakrálních depotů podle uvedených indicií řadí nálezy z Prahy 6 – Suchdola, „Kozích hřbetů“ u Horoměřic, Libochovan, Duchcova, Lahoště, Luštěnic, Dětenic a Kosova; do skupiny profánních památek např. depozitum z Prahy 6 – Liboce, přičemž v řadě případů je rozhodnutí nemožné. Autorova obezřetnost v této věci – vzdor dnešnímu celoevropskému trendu vykládat většinu bronzových depotů jako sakrální – je jistě na místě. Do budoucna není nutno podle mého názoru hledět příliš rezignovaně (V. Moucha sám o tom výše uvedenými příklady přesvědčuje),

neboť nové nálezy s přesněji dokumentovanými nálezovými okolnostmi, asociační řetězce skladeb jednotlivých typů depotů i určité archeoreligionistické zákonitosti jistě pomohou i tuto závažnou problematiku řešit.

V závěrečné 7. textové kapitole najde čtenář shrnutí výsledků teoretické části monografie. Po českém resumé (str. 75–79) je zařazen rejstřík lokalit zmiňovaných v práci, obsáhlý seznam použité literatury (str. 83–92), tabelární seznam 265 registrovaných nalezišť depotů s příslušnými piktogramy, datováním, odkazy na vyobrazení a interpretací (pokud to bylo možné).

Na str. 99–166 se nachází Katalog depotů ÚK v Čechách – skutečné pramenné „jádro“ celé monografie, představující neobyčejné množství pečlivé, dlouhodobé, často úmorné a navenek neatraktivní práce. V alfabetském řazení jsou tu s příslušnými čísly uvedeny základní, jednotně a systematicky řazené údaje o jednotlivých pokladech, doplněné v několika případech mapkami nebo další grafickou dokumentací. Na katalog navazuje 265 tabelí, na nichž jsou podle nálezových celků uvedeny jednotlivé kovové artefakty s příslušnými registračními údaji a chemickými či spektrálními analýzami (tam kde existují; str. 169–292). Následuje 217 obrazových tabulek (str. 295–511), na nichž jsou kombinovaně (graficky i fotograficky) prezentovány veškeré artefakty zkoumaných bronzových depotů. Snad ani netřeba připomínat, že tato obrazová dokumentace má nejvyšší možné profesionální parametry. Závěrečné databázové partie zůstanou trvalým vkladem do základního fondu české archeologické literatury.

Označit recenzovanou Mouchovu monografii za vrcholné životní autorovo dílo by asi bylo v tomto případě předčasné: pracovitý badatel je stále plný energie, zajímavých myšlenek a nápadů, a tak lze očekávat z jeho „dílny“ další významné přínosy k českým a evropským dějinám eneolitu a starší doby bronzové. Není pochyb o tom, že půjde o díla stejně zdařilá jako to, o němž byla řeč.

Literatura

- Chvojka, O. 2006: Nové poznatky k době bronzové v jižních Čechách. Přídolí. In: Archeologické výzkumy v Čechách 2005, Zprávy ČAS, Supplément 64, 15.
Chvojka, O. 2006a: Nález depotu žeber z Přídolí, Archeologie 1/2006, 7.

Vladimír Podborský